

adfærd i det tyrkiske felttog og hans barbariske fremfærd i Polen 1794 – alligevel var bjergtaget af ham; i deres øjne antog Suvarov i 1799 helteformat og blev en berømt militærchef.

De russiske våbens prestige var så stor, at den offentlige mening i England var overbevist om, at de russiske hære var i stand til at knuse den franske revolution og hurtigt bringe Bourbon'erne tilbage til tronen. I modsætning til gangbar opfattelse understreger forf., at end ikke Malta-problemet spillede en tilsvarende rolle i forbindelserne mellem Rusland og England, fordi England i 1799 fremfor alt var interesseret i en krig på kontinentet og midlertidigt skød Maltasagen i baggrunden; den lod sig derfor også løse ved et kompromis. Selv *the Whigs*, som ellers indså den faretruende rækkevidde for Europa af det barbariske czarriges dominans, nåede til det resultat, at Frankrig var den alvorligste fjende og Rusland en naturlig forbundsfælle. Ruslands høje, militære prestige beherskede Europa helt frem til 1807. I overensstemmelse hermed tillægger russiske historikere stadig Suvorovs vesteuropæiske felttog den største betydning; glorificeringen af Suvarov sidestillede hans talent med Napoleons. Alligevel synes forf.s betoning af Ruslands afgørende rolle ved udgangen af 1700-tallet at være overdrevet og kontroversiel; distance og kritik af det samtidige, engelske materiale er åbenbart stærkt påkrævet.

Bogen påkalder interesse, fordi forf. anskuer alle problemer i lyset af de interne, politiske skillelinier i 1700-tallets England. Analysen af presse materialet er betydningsfuld og konfrontationen af forskellige kildetyper vidnesbyrd instruktiv. Alligevel nødvendiggør flere af bogens aspekter kritiske bemærkninger. Først og fremmest definerer forf. ikke begrebet 'offentlig mening', som af hensyn til læserne burde have krævet en metodisk afklaring. Hans bemærkninger (s. 3-7) om kildematerialet og litteraturen er rent formelle; de vigtigste værker nævnes, blot uden forf.s egen vurdering. En del af Suvarovlitteraturen – og ikke mindst den sovjetrussiske efter 1940 – er ikke blot apologetisk, men også tendentios og talerør for propaganda til forsvar for Sovjets udenrigspolitik. Den omfattende litteraturliste forekommer ligeledes noget overflødig, eftersom forf. kun udnytter den utilstrækkeligt.

Em. Halicz

Torbjörn Almqvist, Hjördis Johansson og Lena Simonsson: Vad folket byggde. Ett utkast til folkrörelsernas byggnadshistoria, Sveriges Arkitekturmuseum og Nordiska Museet, 1976. 108 s., ill.

Gennem en årrække har svenske historikere intensivt arbejdet med de folkelige bevægelser på grundlag af skriftlige kilder. Fra de seneste år kan bl. a. nævnes en række banebrydende studier af Sven Lundkvist og Bo Öhngren. Denne interesse følges nu op af Sveriges Arkitekturmuseum og Nordiska Museet med en stort anlagt undersøgelse af de folkelige bevægelseres fysiske miljøer. I første omgang har man gennemført en registrering af omkring 50 bygninger fra de frikirkelige bevægelser (missionshuse, kapeller og kirker), fra afholdenhedsbevægelsen (loger og templer) og fra arbejderbevægelsen (Folkets hus og folkparker). Desuden er yderligere ca. 300 bygninger noteret i et kortregister. Ved valget af byggerier er der taget hensyn til den kronologiske og geografiske spredning ligesom til fordelingen på de enkelte bevægelser.

I den foreliggende, enkelt udformede rapport redegøres for resultaterne af dette indledende skridt mod en mere fuldstændig kortlægning. Udover en kort omtale af hvert enkelt af de registrerede bygninger gives en oversigt over bevægelsernes historie, en redegørelse for hvorledes de lokale samfund løste problemerne i forbindelse med et sådant byggeri (valg af grund, oprettelse af byggekomiteer, finansiering m.v.) og endelig en

mere indgående stilhistorisk og funktionsmæssig analyse af bygningernes udformning. I betragtning af arbejdets foreløbige karakter er det imponerende, i hvor høj grad det er lykkedes at udstikke hovedlinjer fra disse miljøers udviklingshistorie. Historikernes forudgående undersøgelser og en blomstrende festskriftlitteratur har givetvis medvirket til de forholdsvis hurtige resultater. Desuden har man kunnet drage fordel af flere velbevarede arkiver og en betydelig lokal interesse. Flere af resultaterne må dog sikkert modereres og nuanceres under det fortsatte arbejde. Selve den benyttede udvælgelsesmetode vil naturligt have en tendens til at bekræfte måske ret løse forhåndsformodninger om hovedtræk af udviklingen. Som næste trin i undersøgelsen foretages en gennemgang af samtlige miljøer i Stockholms län.

I historiske undersøgelser af det 19. og 20. århundrede har ikke-skriftlige kilder hidtil ført en meget tilbagetrukket og oftest blot illustrerende tilværelse. Rapporten viser flere af de muligheder, som denne kildegruppe åbner for historikeren. Bygningerne giver således gode holdepunkter for bevægelsernes udbredelse, holdepunkter, der er uafhængige af de enkelte foreningers ofte optimistisk farvede oplysninger til centrale myndigheder. Undertiden viser de også på en håndgribelig måde, hvorledes forbudslove blev overtrådt ude omkring i landet. Vigtigst er imidlertid anlæggenes bidrag til de enkelte lokalsamfunds historie. Byggeriets organisering belyser de lokale foreningers struktur, ressourcer og adfærd i forbindelse med løsningen af en efter forholdene ofte gigantisk opgave. Den konkrete udformning fortæller dels om væsentlige funktioner, dels om forbilleder og om hvorledes foreningerne gerne ville tage sig ud i forhold til det øvrige samfund. Bygningerne skulle ikke mindst vise, hvilken styrke og karakter bevægelsen havde.

Rapporten henvender sig imidlertid ikke først og fremmest til fagfolk. Dens primære sigte er de mennesker ude i landet, som står med det daglige ansvar for bevægelsernes bygninger. Det er deres historie og deres miljø, som står i centrum. Mange af de endnu eksisterende bygninger trues i disse år af nedrivninger bl. a. som følge af ländistrikternes affolkning, vigende tilslutning til bevægelserne, ændrede funktionelle krav eller en mere centraliseret struktur. Forfatterne appellerer kraftigt til så vidt muligt at spare de gamle huse, der står som centrale vidnesbyrd om lokalsamfundenes historie. Da de byggedes, var de blandt egnens fineste. I et særligt kapitel gives derfor råd i forbindelse med en eventuel modernisering eller genanvendelse.

Ole Hyldtoft

Sten Carlsson: Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor – Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället. Studia Historica Uppsaliensis 90. Stockholm, Almqvist & Wicksell International 1977. 141 s.

Hvilke demografiske og økonomiske forandringer ligger der bag den ugifte kvindes stilling på ægteskabs- og arbejdsmarkedet i det svenske standssamfund efter ca. 1810 og indtil udgangen af 1800-tallet? Dette er baggrunden for Prof. Carlssons undersøgelse, der er baseret på officiel statistik vedr. stændernes stilling 1805–1855 (1860) og på statistik aggregeret af forfatteren på grundlag af personoplysninger publiceret i Elgenstiernas ättartavlor suppleret med Schlegel-Klingspors oplysninger om visse uindførte ætter. Derudover har forfatteren sammenstillet statistik baseret på et meget omfattende persongalleri fra anden genealogisk litteratur og upubliceret kirkebogsmateriale.

Værket belyser aspekter af generations- og karrieremobiliteten m.h.t. familiedannelse og erhvervsdeltagelse for kvinder født 1701–1859 (1940) (tiårskohorter) indenfor de fire stænder adel, gejstlighed, embedsstand og borgerskab, samt landbefolkning med hovedvægt på forholdene i det 19. årh. Undersøgelsen bekræfter, at der faktisk forelå et ud-